

КУЛЬТУРА ТОЛЕРАНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядається можливість удосконалення навчальних програм з соціально-гуманітарних дисциплін через уведення питань про толерантність, що забезпечить системність виховання культури толерантності та формування інтеркультурної компетентності студентів. Визначено, що культура толерантності – це складова поведінки зрілої особистості, що проявляється в соціальній поведінці, як здатність знаходити баланс між усвідомленням ідентичності та повагою до представників інших культур; це необхідний чинник взаємовідносин між різними національними та соціальними групами в рамках загальноосвітнього полікультурного простору. Виховання культури толерантності буде ще ефективнішим при введенні до циклу соціально-гуманітарних дисциплін такого предмету, наприклад, як «Основи культури толерантності».

Ключові слова: навчальні програми, толерантність, інтеркультурна компетентність.

In the article the possibility of improving training programs in the social and human sciences through putting issues on tolerance, which will provide systematic education of culture of tolerance and intercultural competence formation of students. Determined that a culture of tolerance – behavior is part of a mature personality, which manifests itself in social behavior as the ability to find a balance between awareness of identity and respect for other cultures; it is a necessary factor in relations between different ethnic and social groups with in the general multicultural space. It was found that the Bologna process aimed at forming a «Europe of Knowledge» culture of tolerance is a key element to act as a means of interaction between actors in the multicultural space. Therefore, education of culture of tolerance today is an important issue of education, because it is possible through tolerance, cooperation among people in terms of integration. Education for a culture of tolerance will be even more effective when administered to the cycle of social and human sciences such a subject, such as «Fundamentals of a culture of tolerance».

Key words: educational programs, tolerance, intercultural competence.

Одним із найважливіших напрямів євроінтеграції останнього десятиріччя є сфера освіти. Реформування вищої освіти в Європі проходить під гаслом «Болонського процесу», який об'єднує зусилля різних країн щодо узагальнення освітніх нормативів і забезпечення мобільності та конкурентоспроможності фахівців на світовому ринку праці. Саме про таке розуміння Україною її місця у освітньоінтеграційному русі йдеться у Законі України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року. У зв'язку з цим перед країнами, що приєдналися до загальносвітового процесу, постала необхідність вирішення проблеми полікультурної взаємодії у межах сучасного освітнього простору методом

формування в кожній особі таких якостей як розуміння, повага, співчуття, толерантність.

Зважаючи на компетентнісний підхід, що також широко впроваджується до вітчизняної системи освіти, нагальним стає питання розробки освітніх стандартів, що передбачають розвиток в учнівської молоді культури толерантності. Отже, питання змісту дисциплін гуманітарного циклу вимагає свого опрацювання. Вивчення програм гуманітарних предметів («Європейське право», «Всесвітня історія», «Філософія», «Соціологія», «Правознавство», «Культурологія», «Людина і світ» та інші) свідчить, що полікультурний компонент у більшості з них, як і в підручниках, практично відсутній. Хоча сучасні науковці та педагогіч-практики стверджують, що формувати культуру толерантності необхідно тоді, коли людина налаштована на пізнання та самореалізацію.

Проблема толерантності досить широко представлена у сучасній науці, зокрема у працях О. Асмолова, Р. Валітової, О. Газмана, Б. Гершунського, О. Гриви, В. Лекторського, В. Сухомлинського, Г. Солдатової та ін. Тому нас цікавить можливість використання теоретичних здобутків у практиці підготовки молодших спеціалістів під час опанування ними дисциплін із суспільно-гуманітарних наук.

Історія Болонського процесу розпочинається в 1954 році з підписання Європейської культурної конвенції, в якій громадян заохочують до вивчення мов, історії та культури інших країн. 18 вересня 1988 року, в день святкування 900-річчя Болонського університету, була підписана Велика Хартія європейських університетів. «Європа вже існує, її мешканці поділяли спільні інституції, до яких належать і університети, протягом століть. Університети є інтелектуальними центрами минулого та майбутнього, що мають спільні цілі та методологію здобуття знань – чи то практичних, чи теоретичних», – з такою промовою виступили представники Болонського університету на святкуванні [7]. 1999 рік підписання Болонської декларації – початок формування Зони європейської освіти.

Сьогодні 46 європейських країн, у тому числі й Україна, є учасниками Болонського процесу. Особливість цього процесу полягає у відсутності чіткої структури і проводиться країнами-учасницями у тісній співпраці з міжнародними організаціями. Болонський процес намагається створити таку взаємодію, яка полегшить людині перехід з однієї освітньої системи в іншу при збереженні особливостей кожної системи освіти. Метою такої взаємодії є збереження культурного багатства Європи, яке базується на різноманітності традицій [7].

Болонський процес – це процес європейських реформ у сфері вищої освіти, що спрямований на створення спільної Зони європейської освіти – «Європи знань» і призначений для зміцнення взаємозв'язків між різними освітніми системами. Найбільша цінність Європи в балансі між ідентичністю і єдністю, що відображається в девізі Європейського Союзу – «Єдність у різноманітті».

Процеси інтеграції в освіті призводять до зіткнення різних народів, держав, культур. Країни-учасниці Болонського процесу повинні сприяти розвитку стабільного, мирного, толерантного суспільства. Виникає необхідність звернутися до поняття культури толерантності, щоб з'ясувати, яку роль вона відіграє у поведінці сучасної людини в умовах глобалізації; визначити важливість виховання культури толерантності особистості в умовах освітньої інтеграції та забезпечити

повагу до різних культур людського суспільства. У своїй роботі ми спиралися на визначення культури толерантності, яке в «Декларації принципів толерантності» [2] трактується як повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності; як гармонія у різноманітті; як активне відношення до того, що відбувається, яке формується на основі визнання прав і свобод людини, включає установку на взаєморозуміння і повагу до думки, культури і образу життя інших. Адже гармонійний розвиток у рамках полікультурного суспільства можливий лише за умови принципів рівних прав, цінностей та толерантного ставлення до людської ідентичності.

У документах ООН та ЮНЕСКО (Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва (1966 р.), Конвенція про охорону світової культурної спадщини (1972 р.), Декларація принципів толерантності (1995 р.), Загальна декларація ЮНЕСКО про культуру різноманіття (2001 р.) визначені основні принципи навчання культури толерантності – свобода, солідарність, демократія, повага прав людини, відмова від насильства. Культура толерантності формується на знаннях власної й іноземної культури, рідної й іноземної мови, історії свого народу та всесвітньої, психології, філософії.

Протилежним поняттю «толерантність» є поняття «інтолерантність», що означає неприйняття інакшого від себе, неготовність до співпраці з іншими, що породжує ворожнечу, конфлікти, насилля. Причинами інтолерантності є недостатність знань про інші культури та про саме поняття культури толерантності [4].

Культура толерантності – це складова поведінки зрілої особистості, що проявляється в соціальній поведінці, як здатність знаходити баланс між усвідомленням ідентичності та повагою до представників інших культур; це необхідний чинник взаємовідносин між різними національними та соціальними групами в рамках загальноосвітнього полікультурного простору. Толерантність не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, навпаки, кожен вільний дотримуватись своїх поглядів і визнає таке ж право за іншими. Побудова «Європи знань» буде успішною за умови наявності культури толерантності.

Формування Зони європейської освіти неможливе без усвідомлення фундаментальних людських цінностей, до яких сьогодні відноситься і толерантність.

Існує типологізація толерантності за соціальними сферами її буття:

- гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків, відсутність ідеї про перевагу однієї статі над іншою;

- вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком. Вікова толерантність цілком може поєднуватися із прийнятою у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку;

- освітня толерантність; очевидно, що цей тип має відношення до побутової сфери і не пов'язаний з обговорюваним питанням, де рівень освіти суб'єктів права є вирішальним чинником;

- расова толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси;

- релігійна толерантність – ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих;

–культурна толерантність – повага до явищ культури, що є цінністю для інших;

–географічна толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл та інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки;

–міжкласова толерантність – терпиме ставлення до представників різних майнових шарів – багатих до бідних, бідних до багатих;

–фізіологічна толерантність – неупередженість до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із іншими недоліками;

–політична толерантність – терпиме ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів та інше;

–сексуально орієнтована толерантність – неупередженість стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією;

–маргінальна толерантність – терпиме ставлення до бомжів, жебраків, наркоманів, алкоголіків, ув'язнених і так далі [4].

Взяті в єдність ці типи формують культуру толерантності особистості. Таким чином можемо представити своє бачення можливостей формування культури толерантності у ході вивчення дисциплін соціально-гуманітарного курсу молодшими спеціалістами.

З курсу «Європейське право» (кредит – 81 година, з них 48 годин аудиторних) навчальною програмою передбачено вивчення молодшими спеціалістами спеціальності «Організація авіаційних перевезень» наступних тем: «Європейський Союз: країни і народи», «Європейське право: поняття, джерела, система і принципи», «Інституційна структура ЄС», «Правовий статус людини і громадянина ЄС», «Основи правового регулювання внутрішнього ринку», «Основи правового регулювання фінансово – економічних відносин», «Правове регулювання окремих видів господарської діяльності», «Забезпечення безпеки та правопорядку в рамках ЄС», «Правове регулювання соціально-культурної сфери та інтелектуальної діяльності», «ЄС і України: міжнародне співробітництво та «спільний простір». На основі навчального матеріалу студенти засвоюють поняття держави, міжнародного співтовариства, інтеграції, полікультурного простору, світової культури. Однак у жодній із перерахованих тем не розглядається окремо питання про толерантність.

Забезпечити системність виховання культури толерантності та становлення інтеркультурної компетентності можливе через введення до тем окремих питань, у яких розкривається поняття «толерантність». Наприклад, до теми «Європейський Союз: країни і народи» включити питання про географічну, етнічну толерантність; «Інституційна структура ЄС» – політичну, гендерну толерантність; «Правовий статус людини і громадянина» – расову, релігійну толерантність; «Правове регулювання окремих видів господарської діяльності ЄС» – вікову, фізіологічну, маргінальну толерантність; «Правове регулювання культурної сфери та інтелектуальної діяльності» – освітню, культурну толерантність.

Застосування такого прийому в інших соціально-гуманітарних дисциплінах, спираючись на міждисциплінарні зв'язки, буде сприяти системному вихованню культури толерантної особистості, розумінню культури толерантності як необхідного фактору життя в полікультурному освітньому просторі.

Зміст суспільно-гуманітарних дисциплін дає можливість засвоїти такі поняття, як держава, права людини, нація, традиція, культура, світова культура,

толерантність тощо. У вихованні полікультурної особистості вони відіграють важливе значення. Виховання культури толерантності в умовах Болонського процесу в повному обсязі буде реалізовано через внесення змін до програм предметів гуманітарного циклу, таких як «Всесвітня історія», «Правознавство», «Європейське право», «Соціологія», «Філософія», «Культурологія», «Релігієзнавство» та ін.

Узагальнюючи, викладене вище, варто сказати, що сьогодні виховання культури толерантності є важливою проблемою освіти, тому що саме через толерантність можлива співпраця різних людей в умовах інтеграції. Як справедливо вказує В.Макеєв у роботі «Полікультурна освіта – актуальні проблеми сучасної школи», термін «полікультурне виховання» включає не тільки освіту, але й ціль, завдання й основні напрямки формування особистості, готової й здатної жити в сучасному для нас суспільстві. Під полікультурною освітою розуміється освіта, що включає прилучення підростаючого покоління до етнічної, національної й світової культури, розвиток на цій основі планетарної свідомості, формування готовності й умінь жити в багатонаціональним [4]. Проблеми формування культури взаємовідносин і толерантності знаходять своє відображення в педагогічній теорії, але залишаються нереалізованими на практиці в закладах освіти.

У Болонському процесі, спрямованому на формування «Європи знань», культура толерантності має виступати ключовим елементом, як засіб взаємодії між суб'єктами у мультикультурному просторі. Виховання культури толерантності буде ще ефективнішим при введенні до циклу соціально-гуманітарних дисциплін такого предмету, наприклад, як «Основи культури толерантності».

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
 2. Декларація принципів толерантності, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на 28-й сесії в Парижі 16 листоп. 1995 р. // Віче. – № 11(128). – 2002. – С. 12–13.
 3. Болонська декларація від 19 червня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ubs.gov.ua/files/462_files_1/BolonskaDeklaratsia.pdf.
 4. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : автореф. дис. ... доктора філософ. наук : 09.00.10 / Ольга Анатоліївна Грива. – К., 2008. – 32 с.
 5. Філософський енциклопедичний словник. / За ред. В.І. Шинкарука. – К. : Абрикос, 2002. – 742 с.
 6. «Про основні напрямки реформування вищої освіти в Україні» Указ Президента України // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – 365 с.
- Освітній портал – освіта в Україні, освіта за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osvita.org.ua.

Рецензент: д. пед. н., проф. Дороніна Т.О.